

TAFAKKUR ZIYOSI

Tafakkur ziyosi 2/2024
ilmiy uslubiy jurnal

Biz bugun mamlakatimizda erkin fuqarolik jamiyati, huquqiy demokratik davlat barpo etar ekanmiz, jadid bobolarimizning gumanistik qarashlariga tayanamiz, ularning merosidan ma'naviy kuch-quvvat olamiz.

Farzandlarimizni hartomonlama barkamol, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq insonlar etib tarbiyalashda taraqqiyparvar ajdodlarimizning aql-zakovati, iroda va matonati barchamiz uchun ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi.

Shavkat Mirziyoyevning "Jadidlar merosini o'rganishga bag'ishlangan xalqaro konferensiya ishtirokchilariga yo'llagan tabrigi"dan

BOSH MUHARRIR

Shavkat Safarovich Sharipov –
pedagogika f.d., professor

MUHARRIR O'RINBOSARI

Farrux Aqchayev – tarix f.b.f.d.,
dotsent

MAS'UL KOTIB

Abdug'affor Abdurahmonov – tarix
f.b.f.d., dotsent

TARJIMONLAR:

Zubayda Jumayeva-filologiya
f.b.f.d., dotsent (rus tili bo'yicha)

Eldar Hasanov-filologiya
f.b.f.d. (rus tili bo'yicha)

Anora Jabborova -filologiya
f.b.f.d., (ingliz tili bo'yicha)

Dildora Baxriddinova - katta
o'qituvchi (ingliz tili bo'yicha)

SAHIFALOVCHI

Zarina Abdusattorova

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Anatoliy Sagdullayev, tarix f.d., akademik
Komiljon Tojiboyev, biologiya f.d., akademik
Andrey Zuyev, Novosibir DU Gumanitar instituti professori, tarix f.d.
(Rossiya)
Stiven Korbet, Portsmud universiteti, Tillar va amaliy tilshunoslik
yo'nalishi professori (Buyuk Britaniya)
Seyko Wazake, Chibu universiteti doktori (Yaponiya)
Donina Lyudmila, Sank-Peterburg DU dotsenti, filologiya f.n.
(Rossiya)
Jakelin Douglas, Norwich tillar o'qitish instituti professori (Buyuk
Britaniya)
Himmat Karadal, Izzet Baysal universiteti professori (Turkiya)
Tuba Yilmaz, Nejmiddin Erbakan universiteti professori (Turkiya)
G'ayrat Qodirov, biologiya f.n., dotsent
Botir To'xtamishov, texnika f.n., dotsent
Sarvar Nazarqosimov, sotsiologiya f.b.f.d., dotsent
Qozoqboy Yo'ldoshev, pedagogika f.d., professor
Usmonjon Qosimov, filologiya f.d., professor
Abdug'affur Mamatov, filologiya f.d., professor
Umrzoq Jumanazarov, filologiya f.d., professor
Faniya Axmedshina, tarix f.d., professor
Baxti Ochilova, falsafa f.d., professor
Hamid Meliyev, pedagogika f.n., professor
Xudoybergan Mavlonov, biologiya f.d., dotsent
Qo'chqor Hakimov, geografiya f.n., professor v.b.
Mo'min Hoshimxonov, falsafa va filologiya f.d.
Furqat Axmedov, pedagogika f.n., professor
Akbar Saitkasimov, falsafa f.d., professor
Zuhra Yaxshiyeva, kimyo f.d., professor
Abdunazar Nurmonov, pedagogika f.d., professor
Rustam Abdurasulov, psixologiya f.d., dotsent
Marat Sultonov, kimyo f.d., professor
Raximboy Yarmatov, pedagogika f.d., dotsent
Ilyos Islamov, tarix f.d., dotsent
Muxtorqul Pardayev, tarix f.n., dotsent
Rabbim Yusupov, texnika f.n., dotsent
Oleg Kim, filologiya f.n., dotsent
Abduvali Shamshiyev, iqtisod f.n., dotsent
Yulduz Karimova, filologiya f.n., dotsent
Kamoliddin Zoyirov, pedagogika f.n., dotsent
Sherali Abduraimov, pedagogika f.b.f.d., dotsent
Feruza Jumayeva, filologiya f.b.f.d., dotsent
Bobomurod Toshboyev, falsafa f.b.f.d., dotsent

Muassis - Jizzax davlat
pedagogika universiteti
Jurnal yilda 4 marta
(har chorakda) chop etiladi.

Matnlarda foydalanilgan iqtibos
va ma'lumotlar aniqligi uchun
mualliflar mas'uldirlar.

Jurnaldan ko'chirib olinganda,
manba qayd etilishi shart.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasining filologiya, falsafa va pedagogika fanlari bo'yicha ekspert kengashi (2018-yil 29-dekabrda 260/6-son bayonnomasi) tavsiyasi bilan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal Jizzax viloyati Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasidan 2020-yil 25-aprelda 06-042 raqam bilan qayta ro'yxatga olingan. Jurnalning xalqaro ISSN raqami: 2181- 6131

MANZIL: 130100, Jizzax shahri,
Sh. Rashidov ko'chasi, 4-uy, bosh bino
TELEFON: (99872) 226 02 93,
(99897) 644 84 44
FAKS: (99872) 226 46 56

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
TAHRIRIY-NASHRIYOT BO'LIMI
Jizzax shahri, Sharof Rashidov ko'chasi, 4-uy
2024-yil 25-iyun kuni bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi A4 Buyurtma: _____
Nashr adadi: 100

MUNDARIJA

TAQVIM

U.Qosimov., V.Sultonova. Turkiy xalqlar adabiyotining yorqin sahifalari (Maxtumdul tavalldudining 300 yilligiga).....	4
G.Tulishova. Adabiyot rivojida tanqidning o'рни (Ozod Sharafiddinov siyratiga chizgilar)	7

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA INNOVATSION TA'LIM

I.N.Kodirov. Muhandis-texnik kadrlar tayyorlashda dual ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, afzalliklari va kamchiliklari.....	10
D.B.Botirov. "Zamonaviy dasturlash tillari" fanini o'qitishda muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish masalasi	14
N.Y.Qurbonov. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy qobiliyatni shakllantirish usullari.....	17
S.A.Misirov. Talabalarining kasbiy kompetensiyasini ingliz tilida rivojlantirish: sohaviy leksikani o'rgatishning metodik tahlili.....	20
F.S.To'rabekov., S.R.Azizov. Ta'limda raqamli transformatsiya jarayoni: muammo va yechimlar	24
D.S.Tursunov. Oliy ta'lim muassasalarida iqtidorli talabalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish.....	28
Z.Sh.Nurmamatov. Sun'iy intellektidan foydalanib bo'lajak "Texnologiya" fani o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash metodikasi.....	31
V.X.Shoyazarova. Sohaga yo'naltirilgan ingliz tili o'qitishda interfaol metodlarning ahamiyati	34
X.O.Pardayeva. Oliy ta'limda biologiya fanini o'qitishni takomillashtirish yo'llari.....	37
K.R.Badalov. Imitatsion paradigma asosida pedagogik faoliyatni konstruktiv tashkil etish yo'llari.....	40
N.B.Niyazaxonova. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiyasi tadqiqiga doir ilmiy-nazariy yondashuvlar tahlili	43

AMALIY FANLAR

T.Xoldarov., A.Jo'rabayev. Talaba-yoshlarni ma'naviy, jismoniy tarbiyalashda o'zbek kurashchi polvonlari hayoti, faoliyatining o'рни va ahamiyati.....	48
A.I.Olimov. Jismoniy madaniyat yo'nalishi mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish	51
Sh.A.Qayumov. Talabalarda sport va salomatlik immunitetini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari.....	55
Sh.O'.Atamurodov., S.F.Kuldashev. Jismoniy tarbiya va sport tadbirlari vositasida o'quvchilarga milliy va umuminsoniy qadriyatlarini singdirish yo'llari.....	59

IJTIMOY FANLAR

B.Mirkomilov. Jahon tarixi darslarida talabalarni badiiy qadriyatlar orqali tarbiyalash.....	64
M.Hoshimxonov. Alisher Navoiy yashagan XV asrda Afg'oniston va Movarounnahrda ijtimoiy – siyosiy hayot.....	67
A.Hotamov. Fan falsafasida induksiya muammosi.....	72
I.A.Hamdov. Temuriylar davri ta'lim va tarbiya masalalari	79
Z.A.Bozorboyeva. Yangi O'zbekistonni barpo etish yo'lida olib borilayotgan islohotlarning o'ziga xos tamoyillari.....	84
A.Y.Bo'riboyev. Shaxs salomatligining qadriyat darajasidagi talqini	89
E.S.Ulug'murodov. Islom ontologiyasida "Vahdat ul-vujud" fenomenining ijtimoiy-falsafiy tahlili.....	94
R.D.Yuldashev. Jamiyatni barqaror rivojlantirishda falsafiy tarbiyaning o'рни	97
B.Xonturayev. Gendering ijtimoiy mohiyati.....	101
A.Qosimov. Mahalla xodimlarining xizmat vazifalari, lavozim majburiyatlarining takomillashuvi bosqichlari	108

FILOLOGIYA FANLARI

Z.J.Pardayeva. Artistic vision of the world in the novel the work of Chingiz Aytmatov.....	113
L.N.Eshonqulov. Zamonaviy badiiy-estetik muhitda hajviylikning rivojlanish imkoniyatlari.....	117
O.B.Normurodov. Masnaviyalarda mutasavviflar ta'rifi.....	122
N.E.Yuldasheva. Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullarining o'xshash va farqli jihatlari.....	125
M.X.Boboeva. Ingliz va o'zbek tillarida til birliklarining valentlik hodisasi tahlili	129
N.D.Qudriddinova. Abdulla Oripov adabiy merosi misolida o'zbek adabiyoti va madaniyatini chuqur o'rganish va ommalashtirish	134
B.B.Eshto'xtarova. Til birliklarining lingvomadaniy xususiyatlari.....	137
M.A.Qurbanova. Ingliz tilida turizm terminlarining tarkibi va struktural tahlili.....	141
S.M.Jo'raqulov. Alisher Navoiy qit'alarida ma'naviy-axloqiy masalalar ifodasi.....	145
F.N.Jalolova. Ingliz va o'zbek xalq ertaklarida "ogay ona/stepmother" konseptining lingvomadaniy xususiyatlari	149
R.A.Ubaydullayeva. Ahmad A'zamning "O'zi uylanmagan sovchi" romanida xarakterlar talqini	154

TABIIY VA ANIQ FANLAR

U.A.Soatov. Xususiy integralli chiziqli integral tenglamani yechish haqida.....	164
K.X.Rashidova. Kimyo darslarida STEAM ta'limning qo'llanilishi	168
X.A.Umarov. Bo'lajak muhandis-dasturchilarda dasturlash kompetentligini rivojlantirishga masalali yondashuv	172
O'.M.Farmanov. Organizing physics lessons using new innovative methods.....	178
Sh.A.Egamqulov. Bo'lajak muhandislarda axborot-kommunikativ kompetentlikni shakllantirish tizimi: mohiyati va xususiyatlari.....	181
I.I.Nurmatov. Mobil ilovalardan foydalanish orqali o'quvchilarning fanlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish	185

YOSH TADQIQOTCHILAR

P.A.Хамитов. Динамика лексико-семантического развития русского языка: тенденции обогащения через заимствования и морфемные преобразования.....	189
U.S.Xonimkulov. Talabalarni "Kompyuter ta'minoti" fanini o'qitishda elektron ta'lim resurslaridan foydalanishning o'рни va ahamiyati.....	192
E.K.Moydinova. Maktabgacha ta'limda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashda o'quv dasturlar va malaka talabalarining tahlili	197

A.H.Axmedov. Boshlang'ich sinf matematika darslarida "GeoGebra" ilovasidan foydalanishning ahamiyati (1-sinf misolida).....	201
N.A.Uralova. O'zbek tilida gastronomik iboralar va ularning o'rganilishi	204
B.A.Pardayev. Talabalarga darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishni o'rgatish metodikasi	208
F.I.Otaboboyeva. The main features of the essay genre	211
S.A.Azamova. Umumta'lim maktab o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda qadriyatlarining roli	214
F.K.Xoliqov. 6-7 yoshdagi bolalarda jismoniy tarbiya va sport musobaqalari orqali do'stona munosabatlarni shakllantirish.....	217
J.A.Haqberdiyev. Oiladagi vazifalarni shakllantirish asosida zaif eshituvchi bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash.....	219
O.B.Normurodova. Badiiy tarjimada metaforaning ahamiyati.....	222
A.A.Bo'riboyev. Differensial muhitda talabalarda modifikatsiyalash ko'nikmalari shakllanishining pedagogik jarayoni.....	225
J.Anarbayev. Ijtimoiy davlat qurish va inson farovonligini ta'minlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari.....	230
S.S.Xoshimov. Xitoy falsafiy tafakkuri rivojlanishida Van Yanmin g'oyalarining ahamiyati.....	234
G.G'.Raxmonova. Ma'naviyat yaxlit tizimining ijtimoiy ong shakllari rivojlanishiga ta'siri.....	238
S.D.Narziyeva. Aruziy she'rlarda ustoz va zamondosh shoirlar madhi (Samandar Vohidov ijodi misolida)	242
Sh.E.. Turli tillarda inson xulq-atvorini ifodalovchi til vositalari.....	246
U.M.Kenjaye. Befarqlik kategoriyasi va uning falsafiy tahlili.....	249
S.A.Kabilova. Manipulyativ evfemizmlar hosil qiluvchi til darajalari.....	254
R.I.Ablyakimova., Z.B.Shakarova. PISA xalqaro baholash dasturi asosida Estoniya ta'limi tahlili.....	257
З.А.Каримов. Рассказ Зульфии Куролбой кизи "Зов смерти" в контексте магического реализма	260
Э.Э.Турдикулова. Сравнительный анализ дистанционных образовательных технологий в Узбекистане	264
М.Т.Хусанов. Художественные особенности рассказов А.П.Чехова о детях.....	268

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z YASASH USULLARINING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

Nargiza Ergashbayevna Yuldasheva – dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida so'zlarning yasash usullaridagi o'xshash va farqli tomonlari ko'rsatib o'tilgan. Tilshunoslikning morfologiyaga aloqador bo'limi sifatida "So'z yasash"ni talqin qilish, grammatika va sintaksis bilan farq qiladigan o'zgarishni ko'rsatadi. Bu, tilshunoslikning o'zining mustaqil bo'limi sifatida tasavvur qilinishi muhimdir. Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasashni o'rganishning o'xshashliklari va farqli jihatlari muhokama qilingan. Ingliz tilida yozilgan so'zlarning grammatik va leksik qoidalar, qo'shimcha o'zgarmalar va usullar mavjud. Fonematik o'xshashliklar, morfologik variantlar, va sintaktik tuzumlar har ikki til uchun xosdir. O'zbek tilida ko'p ovozli harflar, shuningdek x, ʁ, va y kabi belgilar ko'p o'rinlarda foydalaniladi. Ingliz tilida, grammatik qoidalar va leksikografik farqlar o'ziga xosdir. Bu mavzuning til o'rganish usullari, o'qitish metodlari, o'quvchilar uchun muhim jihatlari, tilning ijtimoiy va madaniy muhitlariga ta'siri keltirilgan.

Аннотация: В данной статье показаны сходства и различия в способах образования слов в английском и узбекском языках. Интерпретация взгляда на «словообразование» как раздела языкознания, связанного с морфологией, показывает изменение, отличающееся от грамматики и синтаксиса. Важно думать о лингвистике как о отдельном независимом отделе. Обсуждались сходства и различия обучения образованию слов в английском и узбекском языках. Есть грамматические и лексические правила написания английских слов, дополнительные изменения и методы. Фонематическое сходство, морфологические варианты и синтаксические структуры являются общими для обоих языков. В узбекском языке во многих местах используются полифонические буквы, а также такие символы, как x, ʁ и y. В английском языке грамматические правила и лексикографические различия уникальны. Представлены методы изучения языка, методы преподавания, важные аспекты для студентов, влияние языка на социальную и культурную среду по данной теме.

Abstract: This article shows the similarities and differences in the way words are formed in the English and Uzbek languages. The interpretation of the view of "word formation" as a branch of linguistics related to morphology shows a change that differs from grammar and syntax. It is important to think of linguistics as its own independent department. The similarities and differences of learning to form words in English and Uzbek languages were discussed. There are grammatical and lexical rules of written English words, additional changes and methods. Phonemic similarities, morphological variants, and syntactic structures are common to both languages. In the Uzbek language, polyphonic letters, as well as symbols such as x, ʁ, and y are used in many places. In English, grammatical rules and lexicographical distinctions are unique. Language learning methods, teaching methods, important aspects for students, influence of language on social and cultural environments of this topic are presented.

Kalit so'zlar: morfologik, sintaktik, qo'shimchalar, so'z, suffiks, izomorfik, allomorfik.

Ключевые слова: морфологические, синтаксические, наречия, существительное, суффикс, изоморфные, алломорфные.

Keywords: morphological, syntactic, adverbs, noun, suffix, isomorphic, allomorphic.

"Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari o'xshashliklar va farqli jihatlarga ega. Fonematik o'xshashliklar, morfologik variantlar, va sintaktik tuzumlar har ikki til uchun xosdir. Masalan, inglizchada va o'zbekchada so'z yasashda fonematik o'xshashliklar ko'rinadi. Biroq ularning grammatik va leksikografik qoidalar, qo'shimcha o'zgarmalar va usullar farqli bo'lishi mumkin. O'zbek tilida ko'p ovozli

harflar, x, ʁ, va y kabi belgilar ko'p o'rinlarda foydalaniladi, lekin ingliz tilida bu ovozli harflarning ko'p ko'rinishlari kamroq. Ingliz tilida, grammatik qoidalar va leksikografik farqlar o'ziga xosdir. Tilshunoslikning morfologik va sintaktik tuzumlarining qanday o'zgarishlarga olib kelishi, bu tillar orasidagi farqlarni ko'rsatadi. Bunda tilning o'rganish usullari, o'qitish metodlari, o'quvchilar uchun

muhim jihatlari ham ahamiyat kasb etadi. Ushbu ta'rifni tahlil qilish va muhokama qilish tilshunoslikning yangi rivojlanishini tushunishga yordam beradi".

Til insonlar o'rtasidagi muloqot, so'z va o'zaro tushunchani o'rganish uchun kerakli asosiy vositadir. Har bir til o'zining o'zgacha xususiyatlariga ega bo'lishi undagi aksariyat, adabiy so'z, ma'naviyat, va milliy odatlar haqida ko'proq tushuncha olishga imkon beradi. Ingliz va o'zbek tillari, turli hududlarda gapirilgan va turli madaniy tarixga ega bo'lgan tillardir. Bu tillarning o'ziga xos fonetika, grammatika va leksikasi mavjudligi so'z yasash jarayoniga ham ta'sir etadi. Bu maqolada, ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari, o'xshashliklari va farqli taraflari tahlil qilingan.

Tilning leksik tizimi taraqqiy so'zining eng muhim omili bu boshqa tillardan so'z o'zlashtirishdir.

So'z yasashning morfemalar bilan ish ko'rish sababli uning morfologiyaga aloqadorligi tan olingan fakt, lekin bundan qat'i nazar ularning har biri o'z vazifasi, tekshirish obyekti, metodiga ega bo'lgan sohalar ekanligi ayrim tillarda aniq qayd etila boshlandi. Masalan, fransuz tili so'z yasashiga bag'ishlangan bir ishda quyidagilarni o'qiymiz: "So'z yasashi grammatika bilan, aniqrog'i, so'zning morfemik tarkibi muammolari bilan bog'langan bo'lsada, o'rganish obyekti jihatidan ham, tadqiq etish metodi jihatidan ham u morfologiyadan farq qiladi... Vazifasining har xilligi so'zlarni morfema va so'z yasashini tahlil etish yo'llarining prinsipial farqini belgilaydi. Shunga ko'ra morfema va so'z yasash tahlilining asosiy birliklari ham boshqa-boshqa bo'ladi"¹.

Bu qarashda garchi so'zning morfologik va morfemik analizi bir xil deb tushunilsa ham, lekin morfologiya bilan so'z yasashning o'zicha mustaqil sohalar ekanligi to'g'ri ko'rsatilgan.

"Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash usullari" mavzusidagi adabiyotlar tahlili va metodologiyasi, tilshunoslik sohasidagi so'z yasashning o'xshashliklari va farqli jihatlari bo'yicha muhim ma'lumotlar taqdim etadi. Bu mavzuga oid adabiyotlar, o'zbek va ingliz tilshunosligi, lingvistika, va muammolarni echish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar asosida tuzilgan bo'ladi.

Metodologiya, til yasashning o'rganish usullarini, muhokama qilishni va ta'limni qanday tashkil etishni o'z ichiga oladi. Bu, empirik tadqiqotlar, tafsilotlar va analizlar asosida o'rganish usullarini va ularning o'zara ta'siri, o'quv metodlari va talablar uchun o'zgaruvchilarni aniqlashga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili esa mavzuga oid asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi. Ular tahlil qilish, ta'riflash, tafsilotlar, misollar va ta'limda qo'llanishni o'z ichiga oladi. Bu adabiyotlar o'zbek va ingliz tillaridagi so'z yasashning tarixiy yuzaga chiqishi, o'zgarishlari, va ularning o'ziga xos xususiyatlari bo'yicha ta'riflar va fikrlarni o'z ichiga oladi.

Bularni birgalikda qo'llash, tilshunoslik sohasidagi so'z yasashning o'rganish, ta'lim va tadqiqotlar bo'yicha keng qamrovli va tajribani oshiruvchi imkoniyatlarni yaratadi.

So'z yasash keyingi vaqtlargacha tilshunoslikning "Morfologiya" qismida qarab kelingan edi. Lekin tilshunoslik nazariyasi taraqqiyso'zi uni tilshunoslikning alohida sohasi deb qarashni taqozo qildi. Shunga ko'ra, keyingi yillarda nashr qilingan adabiy so'zlarda "So'z yasash" tilshunoslikning mustaqil bir bo'limi sifatida talqin qilina boshlandi. Shu bilan birga grammatikaning morfologiya va sintaksis kabi alohida bo'limi deb ta'riflanadigan bo'ldi.

"Rus tili grammatikasi" ("Русская грамматика")da ham so'z yasashi morfologiyaga kiritilmaydi, balki grammatikaning morfologiya va sintaksis kabi alohida bo'limi deb ta'riflanadi. Yuqorida ko'rilgan holatlarni o'zbek tilshunosligida so'z yasashi va u bilan bog'liq hodisalarning yoritilishida ham kuzatish mumkin. Masalan, rus tilshunosligi va unga oid adabiy so'zlar ta'sirida o'zbek tilshunosligida ham so'z yasashi alohida soha sifatida morfologiyadan ajratildi. Lekin bunda so'z yasashi bilan so'z shaklining yasashi boshqa-boshqa hodisalar ekanligi hisobga olindi, xolos. Ularning har biri, jumladan, so'z yasashi alohida tizimni tashkil etishi asoslangan holda ish ko'rilgani yo'q va shunday bo'lishi tabiiy edi. Chunki o'zbek tilshunosligida, hatto so'z yasashiga oid asosiy tushunchalar, ularning mohiyati, so'z yasash jarayoni va u bilan bog'liq hodisalarning mohiyati kabilar yoritilmagan

¹ Кхалифман, Э.А., Макейева, Т.С., & Райевская, О.В. (1983). Словообразование в современном французском языке. Москва: Высшая школа, с. 14

edi².

Avvalo, ingliz va o'zbek tillarida so'z yasash jarayonida o'zaro o'xshashliklar va farqliliklar belgilanadi. Ular o'rtasidagi birinchi o'xshashlik til qoidalari va tuzilishlaridir. Har bir tilning so'z yasash jarayonida grammatik qoidalar, jumla tuzilishi va til strukturalari yaxshi o'rganilishi zarur. Ikkinchisi, til o'rganish jarayonida keyingi bosqich so'z yasash, ya'ni vujudga keladigan so'zlar va iboralarni tushunish. O'zbek va ingliz tillarida odamlar o'zgaruvchan iboralarni bilishadi. Ushbu bosqichlar o'quvchilarga tilni amalda qo'llash uchun kerakli so'zlar va iboralarni o'rganishlarini ta'minlaydi. Uchinchi, tilni amalda qo'llash va muloqotni o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan amaliy mashg'ulotlar va kommunikativ o'quv usullari.

Ingliz va o'zbek tillarida so'z yasashning o'xshashliklari o'zgaruvchanligi va talqin usullariga e'tibor qaratamiz. Har ikki tillarning o'ziga xos fonetik, grammatik, leksik va pragmatik qoidalarga ega bo'lishi, ularning o'rganilishi va o'qitilish usullarida farqli yondashuvlarga olib keladi. Mavjud o'rganish usullari, masalan, qo'llanilgan matnlar orqali tilni o'rgatish, amaliy mashg'ulotlar va boshqalar, har bir tilni o'rgatish jarayonida o'ziga xos o'zgaruvchilar va muhimliklar mavjudligini ko'rsatadi.

Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida so'z yasashda ijtimoiy va madaniy muhitlar, ma'lum so'zlar darajasi va maqsadlari o'rtasidagi farqlar muhim ahamiyatga ega.

Tilshunoslikda so'z yasalishi u yoki bu so'zlarning o'zgarishi mumkin bo'lgan jarayonlarni yoki ma'lum bir tilda yangi leksemalarning yaratilishini anglatadi. So'z yasalishi tilshunoslikning so'zlarning tarkibi va yasash usullarini o'rganuvchi bo'limidir. Bitta o'zakdan yasalgan so'zlar qarindosh yoki turdosh so'zlar deyiladi. Shakllanishni so'z yasalishidan – so'zning grammatik shakllarini, shakllantirish jarayonidan farqlash kerak. Tilda mavjud bo'lgan imkoniyatlar va materiallar asosida yangi leksik birliklarni hosil qilish bu so'z yasalishidir. Til leksikasi lug'aviy ma'nolarning o'zlashtirish, so'z yasalishi, boshqa tillardan so'z olish va yangi so'zlar hosil qilish hisobiga muntazam boyib boradi. Biri boshqasi bilan o'zaro munosabatda bo'lgan bu jarayon ayni o'rinda til

taraqqiy so'ziga xizmat qiladi. Ularning o'zaro munosabatdoshligi, tilda yangi paydo bo'lgan so'zlar so'z o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lsa, so'z o'zlashtirish lug'aviy birliklar ma'nosini farqlashda muhim rol o'ynaydi. So'z yasalishi bilan bog'liq ravishda so'zning lug'aviy va grammatik ma'nolari ham o'zgarishi mumkin. So'z yasash til uchun ijobiy hodisadir. U tilni lug'aviy jihatdan boyituvchi manbalardan biridir.

So'z yasalishi, umuman, qanday usul, qanday vosita bilan bo'lmasin yangi leksik ma'noli so'z hosil qilishdir. So'z yasalishi tilshunoslikning ayrim bir bo'limi sifatida so'zlarning yasalishini, yangi leksik birlik hosil qilishning qonun qoidalarini, vositalarini, so'z yasalishi tarkibini tekshiradi. So'zlarni yasalishi bo'yicha turli xil usullar bor. Ular hech qanday munozaralarni qo'zg'atmaydi va ko'pchilik dialektlardagi kabi bir xildir. O'zbek tilida so'z yasash usullariga affiksatsiya, kompozitsiya, semantik, fonetik usullar kirishi barchamizga ma'lum. So'zga so'z yasovchi affiks qo'shish bilan yangi so'z hosil qilish affiksatsiya usuli deyiladi. Masalan: bilim+li, maza+li, sinf+dosh. Birdan ortiq mustaqil ma'noli so'z yoki so'z shakllarining qo'shiluvi, birikuvchi orqali yangi so'z yasash kompozitsiya usuli bilan so'z yasash deyiladi. Masalan: hozir-javob, asal+ari, rahm+dil³.

Hozirgi davrda ingliz tilini o'zganish juda rivojlangan. Yoshlar til o'rganishda o'sha tilni o'z ona tili bilan birga qiyoslagan holda o'rganadi. Ingliz tili grammatikasini o'rganishdan avval o'zbek tili grammatikasini yaxshi bilish kerak. Shunda har ikkala tildagi o'xshash jihatlarni oson farqlash mumkin. Har ikkala tilda ham mavjud bo'lgan so'z turkumlarini o'xshash tomonlarini bilishi zarur. Bu so'z turkumlaridan biri so'z so'z turkumi har ikkala tilda ham muhim ahamiyatga ega. Ularni yasalishida ingliz tilida ham, o'zbek tilida ham o'xshash jihatlari mavjud. Ikkala tilda ham boshqa so'z turkumlariga qo'shimcha qo'shish orqali so'z yasash mumkin.

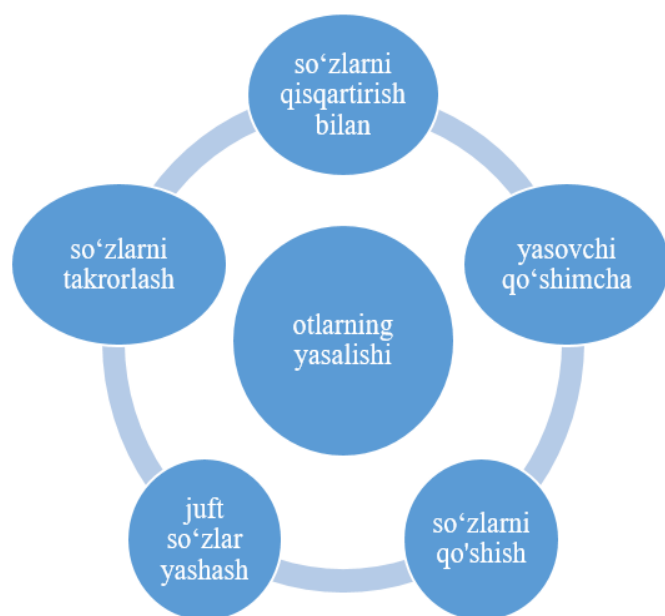
Shu boisdan ham so'zlar yangi so'zlar hisobiga tez boyib boruvchi turkumdur. So'zlar, asosan, morfologik va sintaktik usullar bilan yasaladi. So'z o'zak negiziga maxsus so'z yasovchi go'shimchalar qo'shish bilan so'z yasalishi morfologik usul bilan yasalishdir.

2 Смирнитский, А.И. (1998). Лексикология английского языка. М.: Московский Государственный Университет, С.136.

3 O'zbek tilining izohli lug'ati. (2006-2008). A.Madvaliyev (Ed.). (64-tomli izd.)

Soʻz yasovchi qoʻshimchalar yordamida soʻz, sifat, son, feʼl va boshqa turkumlardan soʻz yasaladi⁴.

Morfologik usul bilan quyidagi maʼnolarni bildiruvchi soʻzlar yasaladi. 1. Shaxs soʻzlari. 2. Narsa – qurol soʻzlari. 3. Oʻrin- joy soʻzlari. 4. Mavhum soʻzlar/ Sintaktik usul bilan qoʻshma va juft soʻzlar yasaladi. Ikki yoki undan ortiq soʻzlarning oʻzaro maʼno va grammatik jihatdan birikishi asosida vujudga kelgan soʻzlar qoʻshma soʻzlar deyiladi. Qoʻshma soʻzlar tarkibi quyidagi soʻzlardan tashkil topadi. ot+otdan: belbogʻ, qoʻlqop, muzqaymoq, toshkoʻmir, Sirdaryo. Sifat+otdan: oqqush, Oqtom, oqsoqol, qiziloʻngach. Son+otdan: toʻrtburchak, uchburchak, Toʻrtkoʻl, Beshpanja, Beshqayragʻoch. ot+feʼldan: oʻrinbosar, beshiktervatar, muzyorar, kungaboqar kabi.

Ingliz tilida ham otlar oʻzbek tilidagi kabi kim (Who), nima (What), qayer (Where)

soʻroqlariga javob beradi. Ingliz tilida -er soʻz yasovchi qoʻshimcha hisoblanadi. Masalan: teach+er teacher, play+er player, drive+er driver. Undan tashqari ingliz tilida ham oʻzbek tilidagi kabi ikki yoki undan ortiq soʻzlari biriktirish orqali qoʻshma soʻz yasash mumkin. Soʻz (noun)+noun: classroom, bedroom, ice cream; sifat (adjective)+soʻz: blackboard, grandmother, greenhouse. Feʼl (verb)+ot: washing machine, swimming pool, driving licence. Ravish (adverb)+ot: onlooker, bystander, downfall. Bundan tashqari ingliz tilida sanaladigan (countable) va sanalmaydigan (uncountable) otlar mavjud. Sanaladigan otlar birlikda, koʻplikda boʻlishi mumkin. Sanaladigan otlar oldidan raqamlar ishlatishimiz mumkin. Yaʼni sanaladigan otlarni sonini aniqlash maqsadida. An apple yoki two apples, one car yoki three cars kabi. Sanalmaydigan soʻzlar deganda sanash imkoni yoʻq soʻzlarga aytiladi. Sanalmaydigan otlar oldidan raqamlar ishlatilmaydi. Sugar, water, money, coffee va boshqalar.

Maqolada, tilshunoslik sohasidagi soʻz yasash boʻlimida oʻrganilgan soʻz yasalishi, til leksikasining rivojlanishi va til taraqqiyotiga qanday xizmat qilishi haqida aytib oʻtilgan. Maqolada tilshunoslikning asosiy vazifalari, soʻz yasash usullari va yangi soʻzlar yaratish jarayonlari haqida maʼlumot berilgan. Bundan tashqari ingliz va oʻzbek tillarida soʻz yasashning lugʻaviy va grammatik jihatlari, tilning rivojlanishi va yangi soʻzlar hosil qilishning tillar oʻrtasidagi munosabatlarga qanday taʼsir etishi tushuntirilgan. Mavzuga taalluqli holda shuni anglash mumkinki, har ikkala tilda ham soʻz soʻz turkumini yasashda oʻxshash jihatlari mavjud.

4 Azim Hojiyev. (2007). Oʻzbek tili soʻz yasalishi tizimi. Toshkent: oʻqituvchi. B.4

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TIL BIRLIKLARINING VALENTLIK HODISASI TAHLILI

Madina Xaydarovna Boboyeva – PhD, Oriental universiteti

Annotatsiya: Ushu maqolada, ingliz va o'zbek tillarida til birliklarining valentlik hodisasi tahlil qilingan. Maqolada til birliklarining valentlik hodisasi, ularning fonetik, morfologik, sintaktik va semantik xususiyatlariga oidligi tahlil qilinadi. Maqola ingliz va o'zbek tillaridagi til birliklarining valentlik hodisasi muqobil muhokama va taqqoslash imkoniyatlarini muhokama qiladi. Bu maqola til birliklarining tuzilishi va ularga xos valentlikni tushunishda yordam beruvchi valentlik hodisasini tahlil qilishga bag'ishlangan. Mazkur hodisa, til biriklari va ularning tuzilishi bo'yicha sintaktik va semantik o'zgaruvchilarni tahlil qilish va tushunishda yordam beradi. Tilshunoslik sohasida so'z va gapning tahlili va ta'limi uchun muhim bo'lgan kommunikativ maqsadlar va funksional imkoniyatlar bilan bog'liqligi aniqlangan. Valentlik hodisasi, tilshunoslikda so'z birikmalari yoki so'zlarining gapda ma'lum bir predikat bilan bog'lanishi mumkin bo'lgan va ularning mavjudlik va turlarini tavsiflash uchun ishlatiladi. Bu mazkur tushuncha, so'zlar yoki so'z birikmalari predikatga, masalan, fe'lga yoki boshqa bir amalga qarab, predmet, to'ldiruvchi, holat va gapning boshqa qismlarini tashkil etish imkoniyatini ta'minlaydi. Bu tahlil tilning sintaksisini va semantikasini tushunish va so'zlarining to'g'ri ishlatilishini aniqlashda yordam beradi.

Аннотация: В данной статье анализируется феномен валентности языковых единиц в английском и узбекском языках. В статье анализируется явление валентности языковых единиц, их фонетические, морфологические, синтаксические и семантические свойства. В статье рассматриваются возможности альтернативного обсуждения и сравнения феномена валентности языковых единиц в английском и узбекском языках. Данная статья посвящена анализу феномена валентности, который помогает понять структуру языковых единиц и присущую им валентность. Это явление помогает в анализе и понимании синтаксических и семантических переменных языковых сочетаний и их структуры. В области языкознания установлено, что слова и предложения связаны с коммуникативными целями и функциональными возможностями, которые важны для анализа и обучения. Явление валентности используется в лингвистике для описания наличия и типов словосочетаний или слов, которые могут быть связаны с определенным сказуемым в предложении. Это понятие предоставляет возможность образовывать подлежащее, дополнение, падеж и другие части предложения в зависимости от сказуемого, например, глагола или другого действия. Этот анализ помогает понять синтаксис и семантику языка и определить правильное употребление слов.

Abstract: In this article, the phenomenon of valence of language units in English and Uzbek languages is analyzed. The article analyzes the phenomenon of valency of language units, their phonetic, morphological, syntactic and semantic properties. The article discusses the possibilities of alternative discussion and comparison of the phenomenon of valence of language units in English and Uzbek languages. This article is devoted to the analysis of the phenomenon of valence, which helps to understand the structure of language units and their inherent valence. This phenomenon helps in the analysis and understanding of syntactic and semantic variables of language combinations and their structure. In the field of linguistics, it has been determined that words and sentences are related to communicative goals and functional capabilities, which are important for analysis and education. The phenomenon of valency is used in linguistics to describe the presence and types of phrases or words that can be associated with a certain predicate in a sentence. This concept provides the possibility to form subject, complement, case and other parts of the sentence depending on the predicate, for example, the verb or other action. This analysis helps to understand the syntax and semantics of the language and to determine the correct usage of words.

Kalit so'zlar: valentlik hodisasi, til birliklari, sintaksis, semantika, kommunikatsiya, funksionallik.

Ключевые слова: феномен валентности, языковые единицы, синтаксис, семантика, коммуникация, функциональность.

Keywords: valence phenomenon, language units, syntax, semantics, communication, functionality

Til birliklarining tuzilishidagi darajalar farqli vazifalari o'zaro yaqin, chunki ularning bo'lishi mumkin, ammo ularning bajaradigan amaliyoti matnning maqsadi bilan bog'liq.

**Xudoynazarova
O'g'iloy Sharifovna,
fizika va texnologik
ta'lim fakulteti
o'qituvchisi.**

Abduvaliyeva Jasmina, xorijiy tillar fakulteti talabasi

Qobiljonova Jasmina, fizika texnologiya fakulteti talabasi

Jurnalning xalqaro ISSN raqami : 2181-6131
Jurnalning Index raqami: 3535